

Анна ЧЕРНЕЦЬКА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: Оксана КІКІНЕЖДІ,
доктор психологічних наук, професор
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)

ДО ПРОБЛЕМИ КОНФЛІКТІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Одним із першочергових завдань реформування національної системи освіти є створення безпечного, недискримінаційного, егалітарно-освітнього середовища для дітей та молоді, релевантного принципам паритетності та рівноцінності статей, що передбачає впровадження гендерного підходу в освіту як дієвого механізму гуманізації Нової української школи та демократичності суспільного устрою.

Науковці серед ознак системної гендерної нерівності в Україні виокремлюють низький рівень участі жінок у політичних та громадських процесах, особливо на найвищих посадах; патріархальну культуру і глибоко вкорінені гендерні стереотипи; низький рівень економічної участі та можливостей, а також значне поширення гендернозумовленого насильства.

Викликом часу стало переосмислення і подолання закорузлих гендерних стереотипів у суспільній свідомості, в яких переплітаються політичні, соціальні, культурні аспекти життя, нового переосмислення і вироблення нової мови та нових цінностей як основи гендерної чутливості, що змінила як правила, так і поведінкові норми. У розпорядженні КМУ від 27 січня 2023 р. № 79-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції комунікації у сфері гендерної рівності» йдеться про завдання проведення досліджень з питань гендерної рівності в Україні; розроблення та поширення рекомендаційних та інформаційних матеріалів щодо гендерної рівності тощо. Зокрема, у Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року зазначається: «сприяння здобуттю вільної від гендерних стереотипів загальної середньої освіти; забезпечення вільної від гендерних стереотипів професійної орієнтації здобувачів освіти; сприяння самореалізації жінок та чоловіків у різних галузях науки;

проведення для закладів освіти інформаційної кампанії щодо запобігання проявам насильства та дискримінації та реагування на такі прояви» [3].

Актуальним завданням у забезпеченні національного механізму забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків та реалізації Концепції Нової української школи є підвищення гендерної обізнаності педагогічних працівників як важливого чинника гендерночутливої комунікації педагога з колегами, учнями, вихованцями, батьками та необхідної умови попередження конфліктів у педагогічних колективах.

У контексті озвученої проблеми здобуття гендерних компетентностей та відповідних навичок, що відповідає державній політиці гендерного мейнстрімінгу держав ЄС – стратегічного підходу до створення рівних можливостей для жінок і чоловіків, подолання дискримінації за статевою ознакою у всіх сферах життєдіяльності суспільства, як пошанування суб'єктності, життєстійкості особи, без огляду на її статеву належність, є ключовою професійно-значущою якістю педагога, вчителя, вихователя, керівника сфери освіти, що визначає їх позицію в теоретичній, методичній та практичній фаховій діяльності [1; 2; 5; 6; 7; 9].

Проблемі формування гендерної компетентності педагогічних працівників та їх підготовки до реалізації гендерного підходу в професійній діяльності присвячені праці О. Бондарчук, С. Вихор, Т. Говорун, Л. Даниленко, Т. Дороніної, О. Кізь, О. Кікінежді, В. Кравця, Т. Марценюк, О. Нежинської, В. Олійника, О. Овчарук та інших вчених. Зокрема, розглядаючи роль керівника сфери освіти у гендерній парадигмі, В. Кравець наголошує, що у контексті сучасної педагогічної парадигми, модернізації освітньої системи та подальшого розвитку вітчизняної гендерології на шляху побудови в Україні паритетної демократії виявлення умов інтегрування гендерно чутливого підходу у зміст вищої школи є надзвичайно важливим завданням» [7, с. 48–52].

Суголосною є думка Т. Говорун про те, що в психологічному полі «...досягнення рівності статей може бути особливо продуктивним перш за все завдяки виходу за межі стереотипізованих, усталених ролей, особистісному виклику нормативному тиску соціального середовища» [2, с. 93].

На низку суперечностей у реалізації гендерної політики в освітній сфері, які ускладнюють упровадження гендерного підходу в управлінську

діяльність, вказує О. Бондарчук. Зокрема, збереження серед освітян традиційних поглядів щодо гендерних питань, існування суттєвих відмінностей в поведінці та особистісних якостях залежно від статі, значних гендерних відмінностях у суб'єктах освітнього процесу, твердих гендерних стереотипів та упереджень в освітній практиці, що недостатньо коригуються через відсутність ефективних методик, необхідність урахування гендерної проблематики в підготовці освітян зіштовхується з обмеженим фокусом післядипломної педагогічної освіти на суто професійних знаннях» [1, с. 40–41].

Учені зазначають, що гендерні знання педагога, зокрема, охоплюють уявлення про: біполярний конструкт гендеру (поляризація маскуліності-фемінності як жорсткий поділ статевих ролей в патріархальній культурі); андроцентризм як традиція підпорядкованості жіночої статі та домінування чоловічої; егалітарний (партнерський) конструкт гендеру; сексизм як упереджене та стереотипізоване ставлення до жіночої статі; відкриту дискримінацію як практикування різних навчальних програм для дівчат і хлопців; приховану дискримінацію як насадження гендерних стереотипів у змісті навчальних матеріалів; стереотипні уявлення про гендер у педагогів загальноосвітніх закладів [1; 2; 5; 6; 7; 9].

Подолання гендерних стереотипів є складним психологічним процесом звільнення власного «Я» від необхідності діяти згідно зі встановленими статево-рольовими очікуваннями, і замість цього слідувати своїм прагненням і цілям. Цей процес вимагає зменшення проявів конформізму щодо традиційних стандартів «чоловічої» та «жіночої» поведінки, закорінених у звичаях і масовій культурі. Суб'єктність, як роль актора у власному житті, полягає у вільному виборі своєї поведінки, слідуванні особистим професійним уподобанням і досягненні задоволеності від реалізації свого життєвого сценарію.

У контексті нашого дослідження заслуговує уваги просвітницька програма курсу для педагогів «Відкриті освітні студії: Формування простору поваги прав людини в освітньому середовищі», спрямована на підготовку, підвищення кваліфікації та підтримки педагогів в галузі прав людини; підвищення їх обізнаності про права людини відповідно до керівних принципів освіти в галузі прав людини, міжнародних та національних стандартів якості освіти; набуття вчителями компетентностей з планування

освітньої політики і програм у галузі прав людини у формальній та неформальній освіті, надання психолого-педагогічних та фахових консультацій у галузі прав людини [8].

Отже, розвиток гендерної компетентності, чутливості та толерантності як демократичних стратегій мислення та партнерської взаємодії педагогічних працівників та керівників закладів освіти є актуальною та важливою проблемою для вирішення низки питань освітянської практики в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Бондарчук О.І. Гендерні проблеми управлінської діяльності керівників освітніх організацій. *Гендерні дослідження: прикладні аспекти* : монографія / Кравець В. П., Говорун Т. В., Кікінежді О. М. та ін. ; за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. С. 40–54.
2. Говорун Т. В. Гендерна психологія у суб'єктно-вчинковому вимірі. *Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії* / за заг. ред. В. О. Татенка. Київ : Либідь, 2006. С. 92–117.
3. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#n15> (дата звернення: 10.10.2024).
4. Дубровинський Г. Р. Психологічні передумови конфліктів у педагогічній діяльності. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. Вип. 6 (37). С. 207–213.
5. Кравець В., Кікінежді О., Василькевич Я. Формування ґендерно справедливого середовища у закладах освіти України: євроінтеграційний контекст. *Новий колегіум* : науковий інформаційний журнал. Харків : Колегіум, 2023. № 1–2 (110). С. 15–23. DOI: <https://doi.org/10.30837/nc.2023.1-2.15>
6. Марценюк Т. Гендерна рівність та недискримінація на практиці. Київ : Видавничий дім «КОМОРА», 2021. 174 с.
7. Парадигмальна модель керівника сфери освіти у контексті євроінтеграційних процесів : матеріали Міжнародного форуму управлінської діяльності (м. Тернопіль, 18–19 травня 2019 р.). Тернопіль : КРОК, 2019. 361 с.

8. Сампара О. В., Кікінежді О. М. Відкриті родинні студії як інноваційна педагогічна модель освіти дорослих. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності* : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 9–10 квітня 2020 р.) / редкол.: О. М. Петровський, І. М. Вітенко, О. І. Когут та ін. Тернопіль : СМП «Тайп», 2020. С. 312–315.
9. Сучасні стратегії ґендерної освіти в умовах євроінтеграції : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 10–11 вересня 2020 р.) / за заг. ред. В. П. Кравця, О. М. Кікінежді. Тернопіль : ТНПУ, 2020. 288 с.
10. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції комунікації у сфері ґендерної рівності : Розпорядження МОН України від 27 січня 2023 р. № 79-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2024).